

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Królewska matka, żona i kochanka - Aelfifu z Northampton

Author: Jakub Morawiec

Citation style: Morawiec Jakub. (2015). Królewska matka, żona i kochanka - Aelfifu z Northampton. W: B. Czwojdrak, A. A. Kluczek (red.), "Kobiety i władza w czasach dawnych" (S. 124-134). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Jakub Morawiec
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Królewska matka, żona i kochanka — Ælfgifu z Northampton

Byla córką anglosaskiego wielmoży, matką dwóch królewskich synów, konkubina jednego z najbardziej znaczących władców epoki. Choć o Ælfgifu z Northampton wiadomo stosunkowo niewiele, a historyczna rzeczywistość miesza się z, większości czarną, legendą, nie ulega wątpliwości, że ta bardzo korzystnie urodzona i charyzmatyczna kobieta miała okazję na trwale wpisać się w polityczne rozgrywki w Anglii i Skandynawii pierwszej połowy XI w., zasługując tym samym na uwagę badaczy przeszłości¹.

Latem 1013 r. (sierpień) do Sandwich przybyła nowa duńska flota, którą osobiście dowodził król Danii Swen Widłobrody. U jego boku znalazł się także jego blisko 20-letni syn i następca, Knut. Po kilku dniach najeźdźcy skierowali się na północ i dotarli do Gainsborough. Naprzeciw Swena i jego wojsk wyszedł earl Northumbrii, Uhtred, który z wszystkimi mieszkańcami regionu poddał się Swenowi. Podobnie uczynili mieszkańcy Lindsey i Pięciu Grodów. W bardzo krótkim czasie cała ludność dawnego Danelaw poddała się władzy króla Danii. Pomimo nieudanego ataku na Londyn, pod panowanie Swena oddał się także eldorman Devon, Æthelmær. Wracając z powrotem do Gainsborough, król Danii kontrolował sytuację w całej Anglii, dlatego też, jak dowiadujemy się z *Kroniki Anglo-Saskiej: cały naród uznał go za pełnoprawnego króla*². Zwycięstwo Swena dopełniła ucieczka króla Æthelreda do Normandii i ostateczne poddanie się Londynu³.

---

¹ Stan wiedzy o życiu Ælfgifu został po raz pierwszy podsumowany dopiero przez Timothy'ego Boltona: T. BOLTON: *Ælfgifu of Northampton. Cnut the Great's Other Woman*. „Nottingham Medieval Studies” 2007, 51, s. 247—268.

² *Two of the Saxon Chronicles Parallel*. Ed. Ch. PLUMMER. Oxford 1892, s. 144 (dalej: ASC).

³ Na temat podboju Anglii przez Swena Widłobrodego zob. I. HOWARD: *Swein Forkbeard's Invasions and the Danish Conquest of England 991—1017*. Woodbridge 2003; J. MORAWIEC: *Knut Wielki (ok. 995—1035). Król Anglii, Danii i Norwegii*. Kraków 2013, s. 77—84.

Zdobycie angielskiej korony, którą Swen, notabene, nie cieszył się zbyt długo⁴, było efektem nie tylko przewagi militarnej skandynawskiej armii i determinacji jej wodza. Uległość, jaką wykazali się wobec najeźdźców anglosascy możni, szczególnie ci reprezentujący północne połacie kraju, miała nie mniejsze znaczenie. Ślusznie podkreśla się ich niechęć wobec panującego w Anglii od 978 r. Æthelreda, który podobnie jak jego poprzednicy, forsując trudny fiskalizm centralny, jednocześnie wydatnie ograniczał ich wpływy w królestwie. Energiczny i dysponujący odpowiednim potencjałem król Danii jawił się zapewne jako szansa na spełnienie politycznych aspiracji marginalizowanych dotąd północno-angielskich elit⁵.

Nie dziwi zatem, że po zajęciu przez wojska Swena Widłobrodego Northumbrii pojawił się projekt małżeństwa Knuta z Ælfgifu, córką eldormana Northumbrii, Ælfhelma. Wobec faktu, że jej ojciec już nie żył, będąc w 1006 r. ofiarą intryg dworskich za sprawą earla Mercii, Eadrica Streony, Ælfgifu pozostawała w tym czasie pod opieką krewnych, braci Morcara i Sigefertha. Koligacja z czołowym możnowładczym rodem w Northumbrii⁶ była z pewnością dużym sukcesem Swena Widłobrodego, szczególnie ważnym w kontekście dalszej walki o przejęcie władzy w całej Anglii. Opiekunowie Ælfgifu liczyli z kolei zapewne na powiększenie swoich wpływów w otoczeniu zwycięskiego władcy, a także, być może, na kontrolowanie jego poczynań w świeżo zdobytym królestwie⁷.

Małżeństwo z Knutem wprowadziło Ælfgifu z Northampton na karty dziejów, a jej losy ściśle spłotyły się z kolejami panowania syna Swena Widłobrodego w Anglii i Skandynawii. Córką Ælfhelma urodziła się najprawdopodobniej ok. 990 r. Była zapewne w pełni świadoma wagi wydarzeń 1006 r, kiedy to z rozkazu Æthelreda jej ojciec został zamordowany, a bracia, Wulfheah i Ufegeat, oślepieni⁸. Był to kres dotychczasowego znaczenia rodziny na królewskim dworze, której miejsce zajął ich nieprzejednany wróg — earl Mercii, Eadric Streona. Losy nastoletniej Ælfgifu zabezpieczyła do pewnego stopnia opieka ze strony wspomnianych już Morcara i Sigefertha. Ich wpływy w Northumbrii oraz plany Swena Widłobrodego znaczyły o atrakcyjności Anglosaski jako potencjalnej małżonki niewiele młodszego od niej następcy tronu. Knut w tym czasie także przeżywał doniosłe chwile. Pierwszy w życiu udział w wyprawie u boku ojca miał mu zapewne pozwolić na zebranie odpowiednich doświadczeń, które w przyszłości miały procentować podczas panowania w nowym królestwie, gdyż, jak się przypuszcza, chyba do rządów w Anglii Swen przysposabiał swojego syna.

---

⁴ Swen zmarł 3 II 1014 r.

⁵ Por. P. STAFFORD: *Unification and Conquest. A Political and Social History of England in the Tenth and Eleventh Centuries*. London 1989, s. 59—60.

⁶ Obaj, Morcar i Sigferth, sprawowali władzę nad regionem tzw. Siedmiu Grodów, w skład których wchodziły Leicester, Lincoln, Nottingham, Stamford i Derby (tradycyjnie znane jako Pięć Grodów) oraz York i Torksey. Por. T. BOLTON: *Ælfgifu of Northampton...*, s. 250—252.

⁷ *Ibidem*, s. 252.

⁸ ASC, s. 136.

Z rozkazu ojca, Knut pozostał w Gainsborough, gdzie miał sprawować pieczę nad zakładnikami, których najeźdźcom przekazali anglosascy możni⁹. Mimo śmierci ojca i powrotu do Anglii Æthelreda, Knut pozostał tam aż do Wielkanocy 1014 r. (25 kwietnia), kiedy to zdecydował się na powrót do Danii¹⁰. Do pozostania dłużej w Northumbrii skłoniła syna Swena Widłobrodego nie tylko chęć walki o wakujący po śmierci ojca tron. Przyjmuje się, że Ælfgifu na początku 1014 r. urodziła Knutowi syna, któremu nadano imię Swen¹¹. Niewykluczone, iż czas do Wielkanocy Knut poświęcił także na zabezpieczenie sytuacji swojej rodziny. Przypuszcza się, że gdy Knut wrócił do Danii, Ælfgifu pozostała w Northumbrii¹². Sukcesy wracającego z wygnania Æthelreda przesądziły o konieczności opuszczenia przez nią Anglii w ciągu 1014 r., w obawie o życie swoje i dziecka. Niepokój ten był jak najbardziej słuszny. Po odzyskaniu władzy w Anglii przez Æthelreda, na rozkaz Edrica Streony, zamordowani zostali Morcar i Sigferth. Represje dotknęły także innych możnych, którzy wsparli skandynawskich najeźdźców. Do wydarzeń tych doszło w pierwszej połowie 1015 r.¹³.

W tym czasie Ælfgifu przebywała już zapewne w Danii u boku Knuta, który szykował się do nowej wyprawy na Anglię. Być może kobieta była świadkiem, a nawet uczestnikiem politycznej rozgrywki między synami Swena Widłobrodego, której stawką były z jednej strony dalsze relacje między nimi, a z drugiej — sprawa urzędzenia władzy w ojcowiznie. Wydaje się, że duży wpływ na decyzje o pozostawieniu władzy w Danii w rękach Haralda Swenssona i podjęciu przez jego brata próby opanowania Anglii miała matka obu braci, wdowa po Swenie Widłobrodym i córka Mieszka I¹⁴. Niewykluczone jednak, że Knut zdecydował się na pójście śladami ojca także dzięki deklaracjom córki Ælfhelma, która mogła zapewniać dwór w Danii o wsparciu, jakiego może się Knut spodziewać ze strony możnych w Northumbrii, wrogo nastawionych do króla Anglii oraz earla Mercii.

Dalsze losy Ælfgifu z Northampton, przynajmniej przez półtorej dekady, pozostają niemal nieznanne. Więcej wiemy o wydarzeniach, które potencjalnie mogły wpłynąć na sytuację bohaterki artykułu oraz jej poczynania. Niemniej nie da się ukryć, że w dużej mierze badacz pozostaje w kręgu domysłów i hipotez. Bitwa pod Ashingdon, rozegrana w październiku 1016 r., przesądziła o sukcesie Knuta w Anglii. Przewaga, jaką uzy-

⁹ J. MORAWIEC: *Knut Wielki...*, s. 79.

¹⁰ ASC, s. 145.

¹¹ T. BOLTON: *Ælfgifu of Northampton...*, s. 253.

¹² Ibidem, s. 259.

¹³ ASC, s. 146. O wydarzeniach tych donoszą także późniejsi kronikarze, Jan z Worcester oraz Wilhelm z Malmesbury. Por. *The Chronicle of John of Worcester, vol. II, the Annals from 450 to 1066*. Eds. R.R. DARLINGTON, P. MCGURK. Oxford 1995, s. 481; *William's of Malmesbury Chronicle of the Kings of England*. Ed. J. A. GILES. London 1866, s. 191.

¹⁴ Kwestię tą omawiam szerzej w innych miejscach, por. J. MORAWIEC: *Anonimowy poemat Liðsmannaflokkur i problem jego odbiorcy. Ślad pobytu córki Mieszka I, matki Knuta Wielkiego, w Anglii?*. „Studia Źródłoznawcze” 2010, 47, s. 17–34; IDEM: *Knut Wielki...*, s. 104–105.

skął syn Swena Widłobrodego, zmusiła Edmunda Żelaznobokiego do zawarcia pokoju i zgody na podział władzy nad krajem, co potwierdzono w czasie spotkania obu władców w Deerhurst nad rzeką Severn¹⁵. Anonimowy poemat skaldyczny zatytułowany *Lidsmanaflokkur* zdaje się świadczyć, że jeszcze przed zdobyciem Londynu przez wojska Knuta do Anglii przybyła matka władcy¹⁶. Być może to właśnie jej towarzyszyła Ælfgifu. Był to czas, gdy wciąż pozostawała partnerką Knuta. Owocem ich relacji stały się narodziny kolejnego syna, Haralda, który przyszedł na świat zapewne ok. 1016—1017 r.

Śmierć Edmunda Żelaznobokiego w 1016 r. stworzyła Knutowi szansę przejęcia władzy w całej Anglii, co też niebawem nastąpiło. Zwieńczeniem tych działań był zjazd w Oxfordzie w roku następnym, w czasie którego Anglicy i Duńczycy zawarli pokój, a Knut został oficjalnie uznany królem Anglii¹⁷. Systematyczne umacnianie się na zdobytym niedawno tronie było łatwiejsze dzięki grupie doradców, którzy podpowiadali Knutowi właściwy kierunek działań. Wśród nich, prócz matki Knuta, jarłów Porkella Wysokiego i Eryka z Hlaðir, znalazł się także arcybiskup Yorku, Wulfstan. Właśnie to grono doradziło Knutowi małżeństwo z Emmą z Normandii, wdową po Æthelredzie II. Do zawarcia ślubu doszło latem 1017 r.¹⁸. Z politycznego i ideowego punktu widzenia było to znakomite posunięcie. Ujmując rzecz jak najkrócej, Knut jako małżonek Emmy zrzucal z siebie miano uzurpatora, który siłą i bezprawnie zagarnął angielską koronę. Stawał się za to pełnoprawnym kontynuatorem i spadkobiercą anglosaskich władców, który przejmował na siebie pełnię tradycji ich rządów oraz sposób, w jaki ukazywali i legitymizowali swoją władzę¹⁹.

Jednocześnie ślub z Emmą stawiał pod znakiem zapytania związki Knuta z Ælfgifu oraz jej dotychczasowy status na dworze ojca jej synów. Kwestia ta kłopotowała skądinąd badaczy, którzy nie potrafili się zdecydować, czy Knut zdążył rozwieść się z córką Ælfhelma, czy też była ona jedynie jego konkubiną, ewentualnie zaś — czy Knut był bigamistą. Z tym wiązał się też status jego najstarszych synów, Swena i Haralda, zrodzonych ze związku z Ælfgifu. Pikanterii całej sprawie dodaje fakt, iż Knut ożenił się z Emmą niewiele po narodzeniu swojego drugiego syna. Ponadto, obaj jego potomkowie i ich matka przebywali cały czas w Anglii, „na gorąco” obserwując kolejne poczynania Knuta.

Zagadką pozostaje status związku syna Swena Widłobrodego i córki ealdormana Ælfhealma. Choć autor *Encomium Emmae Reginae* oraz Adam z Bremy określają ją

¹⁵ ASC, s. 153; J. MORAWIEC: *Knut Wielki...*, s. 120.

¹⁶ J. MORAWIEC: *Anonimowy poemat...*, s. 20.

¹⁷ ASC, s. 155.

¹⁸ Ibidem, s. 155; por. też relację Wilhelma z Jumieges: WILHELM Z JUMIEGES: *The Gesta Normannorum Ducum of William of Jumièges, Orderic Vitalis and Robert of Torigni*. Ed. E.M.C. VAN HOUTS. Oxford 1995, s. 20—22.

¹⁹ P. STAFFORD: *Queen Emma and Queen Edith. Queenship and Women's Power in Eleventh-Century England*. Oxford—Cambridge 1997, s. 56—57, 226—231; C.E. KARKOV: *The Ruler Portraits of Anglo-Saxon England*. Woodbridge 2004, s. 119; J. WARD: *Women in England in the Middle Ages*. London—New York 2006, s. 131.

mianem *concupina*²⁰, Timothy Bolton słusznie zwraca uwagę, iż jest to pokłosie walk dynastycznych o tron w Anglii, jakie nastąpiły po śmierci Knuta. Część anglosaskich elit, popierająca pretensje Hartheknuta, zrodzonego z Emmy, przedstawiała go jako jedyne legalnego syna. Harald Zajęcza Stopa, który przejął władzę po ojcu, był z kolei przez nich traktowany jako syn z nieprawego łoża, bowiem w myśl tej interpretacji dzierżył bezprawnie tron. Dlatego sposób, w jaki określona jest w obydwóch przekazach Ælfgifu, nie budzi zaufania²¹. Z drugiej strony, brakuje poparcia dla tezy, iż była ona pełnoprawną żoną Knuta, z którą ten rozwiódł się, aby poślubić Emmę. Poza wszystkim, byłby to krok bardzo ryzykowny i to z dwóch powodów. Komplikowałby on mocno relacje Knuta zarówno z kościelną hierarchią w Anglii, jak i z możnymi z Northumbrii. Ani na jedno, ani na drugie Knut w tym czasie nie mógł sobie pozwolić. Przeciwnie, syn Swena Widłobrodego pozostawał z tymi ostatnimi w dobrych relacjach. Świadczyć mogą o tym zapewne bliskie więzi króla z opactwem w Evesham w Wourcestershire (Mercia). Knut zezwolił również między innymi na translację z Repton do Evesham słynących z cudów relikwii św. Wigstana. Zachował się także dyplom Knuta dla opactwa, potwierdzający nadanie 4 łanów w Badby i Newnham. Nie bez znaczenia w tym kontekście pozostawał zapewne fakt, że ówczesny opat Ælweard (1014—1044) określony został jako powinowaty króla, co zdaje się wskazywać na jego pokrewieństwo właśnie z Ælfgifu. Warto dodać, że gdy Ælweard został w 1035 r. biskupem Londynu, pozwolono mu także na zachowanie godności opata w Evesham²².

Obserwacje te pozwalają domniemywać, że status Ælfgifu można najpewniej porównać do roli królewskiej konkubiny, której dzieci, mimo to, miały prawo dziedziczenia po ojcu. Wśród najwyższych elit społecznych Skandynawii wczesnego średniowiecza była to częsta praktyka. Moźni nie sprzeciwiali się nieformalnym związkom monarchy z ich córkami, licząc na korzyści wynikające z faktu pojawienia się ich wspólnego potomstwa. Taka sytuacja mogła też zaistnieć w przypadku Knuta i Ælfgifu. Dla króla stan ten, z punktu widzenia skandynawskich zwyczajów, mógł być traktowany jako w pełni akceptowalny. Warto od razu zaznaczyć, że obaj synowie Knuta, zrodzeni ze związku z Ælfgifu, byli traktowani jako mający prawo do politycznego dziedzictwa po ojcu — odpowiednio Harald w Anglii i Swen w Norwegii. Co więcej, wydaje się, że uwzględnienie przez Knuta obu synów w swoich politycznych planach całkowicie zaspokajało ambicje samej Ælfgifu i jej krewnych.

Jednocześnie nasza wiedza o panowaniu Knuta w Anglii nie pozostawia wątpliwości, że to Emma z Normandii pełniła rolę oficjalnej małżonki króla. Co więcej, syn Swena Widłobrodego w pełni wykorzystywał ten fakt w swoich działaniach w Anglii.

²⁰ *Encomium Emmae Reginae*. Red. A. CAMPBELL. London 1949, s. 40 (dalej: *Encomium*); *Adami Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*. Monumenta Germaniae Historica Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum. Red. B. SCHMEIDLER. Hannoverae 1917, s. 134.

²¹ T. BOLTON: *Ælfgifu of Northampton...*, s. 253.

²² J. MORAWIEC: *Knut Wielki...*, s. 168.

To Emma, wraz z ich synem Hartheknutem, stanęła u boku męża podczas uroczystości translacyjnych św. Ælfheaha²³. To ona, co można zobaczyć na słynnej miniaturze z Winchester, jawi się w podwójnej roli władczyni oraz donatorki Kościoła — po raz kolejny u boku męża²⁴. Emma pojawia się w końcu konsekwentnie na listach świadków zachowanych dokumentów Knuta, zarówno tych oryginalnych, jak i ewidentnych falsyfikatów²⁵. Badacze jednomyślnie podkreślają zgodny charakter tego związku, choć oczywiście, idylliczno-romansowe okoliczności jego zawarcia, forsowane przez autora *Encomium*, z oczywistych powodów nie zasługują na zaufanie²⁶. Podejrzewać natomiast możemy, że owa zgodność była zapewne pokłosiem gwarancji poczynionych ze strony Knuta wobec Emmy na temat statusu ich potomstwa. To Hartheknut, a nie synowie zrodzeni ze związku z Ælfgifu, był uznany następcą tronu i w takim charakterze przebywał w Danii od połowy lat 20. XI w. Z kolei ich córka Gunnhilda została wydana za mąż za syna cesarza Konrada II, Henryka, co w oczywisty sposób podnosiło prestiż Knuta i jego rodziny²⁷.

Bez względu na to, jak całą sytuację odbierały obie panie, Knut mógł być zadowolony, że trójka synów stwarza szansę na zabezpieczenie jego coraz bardziej rozległego władztwa po jego śmierci. Ponadto, król Anglii i Danii nie wahał się wykorzystać potomków w bieżących działaniach politycznych. Te z kolei miały także wpływ na dalsze losy głównej bohaterki tych rozważań, Ælfgifu z Northampton.

W 1023 r., po kilkuletnich zmaganiach, Knut zawarł w Danii porozumienie z osobą, która najbardziej zagrażała stabilności jego władzy w Anglii i Danii, jarlem Þorkellem Wysokim²⁸. Ugodę przypieczętowała, jak przekazuje jedna z redakcji *Kroniki Anglo-Saskiej*, wymiana synów między niedawnymi oponentami²⁹. Biorąc pod uwagę, że Hartheknut towarzyszył ojcu i matce w translacji św. Ælfheaha w tym samym roku, wiele wskazuje na to, że Knut przekazał pod opiekę jarlowi Swena, syna zrodzonego z Ælfgifu. Z racji tego, że sporo wskazuje na to, iż w drugiej połowie lat 20. Ælfgifu przebywała w Danii, bardzo możliwe, że znalazła się tam wraz ze swoim małoletnim synem³⁰. Warto przy tej okazji wspomnieć o randze zawartego między Knutem a Þorkellem porozumienia. Z jednej strony pozycja i osiągnięcia jarla w Danii i Anglii sprawiały, że Knut musiał liczyć się z Þorkellem i zabiegać o jego poparcie tak długo, jak było to potrzebne. Jarl, zdaje się, nie ukrywał swoich politycznych ambicji, które

²³ Ibidem, s. 188—194.

²⁴ Por. T. BOLTON: *The Empire of Cnut the Great. Conquest and Consolidation of Power in Northern Europe in the Early Eleventh Century*. Leiden—Boston 2009, s. 295—296; C.E. KARKOV: *The Ruler Portraits of Anglo-Saxon England...*, s. 129—137; J. MORAWIEC: *Knut Wielki...*, s. 326.

²⁵ Por. P. STAFFORD: *Queen Emma and Queen Edith...*, s. 232.

²⁶ *Encomium*, s. 32—34; J. MORAWIEC: *Knut Wielki...*, s. 128.

²⁷ J. MORAWIEC: *Knut Wielki...*, s. 310—311.

²⁸ Szerzej na ten temat zob. Ibidem, s. 206—213 (tam dalsza literatura).

²⁹ ASC, s. 104.

³⁰ Por. T. BOLTON: *Ælfgifu of Northampton...*, s. 260—261.

sięgały zapewne wyżej niż pozycja earla Anglii Wschodniej. Stąd nie ulega wątpliwości, że zneutralizowanie dążeń jarla należało do najważniejszych zadań, przed jakimi stanął Knut jako król zarówno Anglii, jak i Danii. Z drugiej strony, zawarte porozumienie, potwierdzone przez wymianę synów, mówi nam cokolwiek o statusie Swena Knutssona. W średniowiecznej Skandynawii powszechnym był zwyczaj przekazywania synów na wychowanie krewnemu, sąsiadowi czy też władcy. Praktyka ta nie miała nic wspólnego z brakiem rodzicielskich uczuć lub umiejętności. Była ona natomiast wyrazem więzi pomiędzy ojcem a wychowawcą. Przeważnie łączyła się z prestiżem, jaki przypadał ojcu, którego syn trafiał na wychowanie do domu szanowanego, wpływowego i bogatego protektora, biorącego na siebie obowiązek wychowania młodzieńca. Tym samym Knut, przekazując Þorkellowi swojego syna na wychowanie, uznał jego społeczny status i polityczną pozycję, odpowiednie dla przejścia pieczy nad królewskim synem. Jeśli osobą objętą tą specyficzną wymianą był Swen, a wiele na to wskazuje, świadczy to o tym, że Knut traktował go jako równoprawnego syna i dziedzica. To oczywiście podnosiło automatycznie prestiż Ælfgifu jako jego matki i opiekunki.

Podporządkowanie Norwegii przez Knuta w 1028 r. zrodziło okoliczności, które pozwoliły Ælfgifu odegrać znacznie większą rolę. Po opuszczeniu Norwegii przez dotychczasowego władcę, Olafa Haraldssona, Knut zamierzał powierzyć rządy w kraju Hakonowi, kolejnemu przedstawicielowi rodziny jarłów z Hlaðir. Ten jednak poniósł śmierć na Morzu Północnym w drodze do Anglii w 1029 r. Śmierć jarla nie tylko skłoniła Olafa Haraldssona do nieudanej próby odzyskania władzy w Norwegii, zakończonej śmiercią w bitwie pod Stiklastadir 29 VII 1030 r. Knut był bowiem zmuszony na nowo urządzić sprawy norweskie. Ostatecznie zdecydował się na powierzenie rządów w kraju swojemu synowi, Swenowi, któremu towarzyszyć miała jego matka, Ælfgifu³¹.

O wysłaniu przez Knuta swego syna i jego matki do Norwegii, poza wzmianką poczynioną przez Jana z Worcester³², informują nas jedynie przekazy skandynawskie. Zarówno współczesne przekazy skaldów, jak i autorzy późniejszych sag wskazują, że młody, niespełna 16-letni władca, został otoczony gronem doradców, którzy mieli wspierać go w rządzeniu nieznanym mu krajem analogicznie do Knuta przejmującego półtorej dekady wcześniej władzę w Anglii.

W gronie tym znalazł się między innymi jarl Harald Þorkellson, syn jarla Þorkella Wysokiego³³. Czołową rolę odgrywała w nim jednak matka Swena. Świadczy o tym nie tylko późniejsza tradycja sag, o której jeszcze poniżej, ale także treść jednej z strof autorstwa

³¹ J. MORAWIEC: *Knut Wielki...*, s. 248–285.

³² *The Chronicle of John of Worcester, vol. II, the Annals from 450 to 1066*. Eds. R.R. DARLINGTON, P. MCGURK. Oxford 1995, s. 521 (dalej: Jan z Worcester).

³³ Wydaje się, że rację należy przyznać Snorriemu Sturlusonowi, który w ten sposób identyfikuje nieznazwanego z imienia jarla, którego w poemacie *Glelognskvida* wymienia skald Þorarrinn loftunga. Zob. *Heimskringla II*. Ed. B. ADALBJARNARSON. Islenzk fornrit t. 26, 4 útgáfa, Reykjavík 2002, s. 399 (dalej: Hsk II).

skalda Sigvata Þórðarsona, który właśnie z Ælfifu utożsamia duńskie rządy w Norwegii³⁴. Główne świadectwo tego okresu, wiersz zatytułowany *Glælognskvida* skalda Þorarinna loftungi, skupia się na podejmowanych przez dwór Swena Knuttsona próbach przejścia pod swoją kontrolę rodzącego się już od początku lat 30. XI w. kultu św. Olafa³⁵. Śmierć Haraldssona pod Stiklastadir szybko uznano za przejaw męczeństwa. Przeprowadzona rok później translacja jego szczątków do kościoła pod wezwaniem św. Klemensa w Nidaross nie tylko potwierdziła święty status męczennika, ale także walczyli przyczyniła się do ostatecznego zwycięstwa chrześcijaństwa w Norwegii. Wyczuwając nastroje społeczne w kraju oraz dążąc do wzmocnienia pozycji młodego Swena, jego otoczenie, zapewne inspirowane radami Knuta, szybko dostrzegło polityczne korzyści wynikające z przejścia inicjatywy w tej sprawie. Wspomniany już przez mnie poemat Þorarinna loftungi nie pozostawia wątpliwości. Swen Knutsson miał panować jako duchowy dziedzic św. Olafa, który miał być z kolei dla młodego króla wzorem w sprawach doczesnych i wiecznych. Paradoksalnie, to męczeństwo i świętość poprzedniego władcy były rozumiane jako główne elementy legitymizujące rządy syna Knuta w Norwegii. Treść *Glælognskvidy* sugeruje, że tej wykładni towarzyszyły demonstracyjne nawiedziny grobu św. Olafa przez Swena, który modląc się, wykazywał swą więź z poległym królem. Bez wątplenia Ælfifu znajdowała się wśród osób, które wskazywały młodemu Swenowi drogę politycznego i ideowego działania³⁶.

Wiele wskazuje na to, że tym zabiegom towarzyszył trudny fiskalizm oraz brak politycznego wyczucia, które szybko miały zniechęcić do duńskich rządów popierające je dotychczas norweskie elity. Wspomniana powyżej strofa Sigvata Þórðarsona wskazuje, że już wówczas odium zła spadło na matkę Swena Knutssona, którą obarczano winą za wszelkie nieszczęścia, w tym nawet za nieurodzaj.

Był to początek czarnej legendy matki Swena, którą w pełni rozwiniętej formie przedstawiają sagi królewskie. Ich autorzy chętnie wyliczają powinności i obciążenia, jakie spadły na Norwegów decyzją nowych władz. Rozszerzeniu uległ wachlarz okoliczności, w których władca miał prawo konfiskować prywatne majątki. Zaostrzono też wymagania odnośnie ekwipowania osób przeznaczonych do służby wojskowej. Nowe regulacje, uznane natychmiast jako przejaw tyranii, stały się zarzewiem knowań i oporu. Językiem u wagi miała stać się sprawa świętości Olafa Haraldssona. Wbrew temu, co zdaje się wskazywać wiersz Þorarinna loftungi, Ælfifu przedstawiona została jako osoba kwestionująca status zmarłego króla. Pełna rezerwy i wątpliwości postawa stawiała ją w oczywisty sposób w opozycji do większości norweskich elit, niemających już wątpliwości, że rządy Ælfifu i jej syna powinny się jak najszybciej zakończyć. Zwieńczeniem nieuchronnej konfrontacji było otwarcie tymczasowego grobu Haraldssona, o które postulowali biskup Grimkell, Einarr Þambaskelfir i inni norwescy

³⁴ T. BOLTON: *Ælfifu of Northampton...*, s. 264; J. MORAWIEC: *Knut Wielki...*, s. 294.

³⁵ ÞORARINN LOFTUNGA: *Glælognskvida*. Ed. M. TOWNEND. W: *Poetry from the King's Sagas 1*. Part 2. Ed. D. WHALEY. Turnhout 2012, s. 863—876.

³⁶ J. MORAWIEC: *Knut Wielki...*, s. 299—300.

możni. Ich celem było ogłoszenie króla świętym, co miały poprzedzić zbadanie jego ciała oraz uroczysta translacja do kościoła w Nidaross. Choć Swen wydał zgodę na te działania, Ælfgifu przez cały czas trwania czynności wyrażała swoje wątpliwości co do oznak świętości króla (jego policzki były wciąż różowe, a włosy i paznokcie stale rosły), wyraźnie dążąc do ich storpedowania. Ostatecznie zebrani nad ciałem Olafa nakazali królowej milczenie i, co ciekawe, za zgodą Swena Knutssona ogłosili męczennika świętym³⁷.

Stosunek Ælfgifu do sprawy kultu św. Olafa zdecydował o jej jednoznacznie negatywnym obrazie w sagach królewskich. To z jej osobą kojarzono czas duńskich rządów w Norwegii w latach 1030—1035. Według Snorriego Sturlussona, *Norwegowie nie nawidzili jej szczerze, wtedy i później. Duńczycy zachowywali się bardzo arogancko i dumnie, co doprowadzało do wściekłości ludzi w całym kraju*³⁸. Opinii tej nie łagodził nawet fakt, że nowa władza oznaczała brak rozbojów i mordów, gdyż *nikt za to Ælfgifu nie cenił*³⁹. Matkę Swena Knutssona porównywano do niesławnej królowej Gunnhildy, żony Eryka Krwawego Topora co plasowało ją w gronie najbardziej negatywnych bohaterów skandynawskich sag⁴⁰. Ostatecznie to chęć odkupienia win popełnionych wobec świętego króla skłoniła Norwegów do wystąpienia przeciw Ælfgifu i jej synowi i oddania władcy w ręce syna Olafa Świętego, Magnusa. Energia tych poczynań skłoniła Swena i jego matkę do opuszczenia Norwegii. Oboje szukali schronienia w Danii, gdzie Swen niedługo potem zmarł. Autor *Fagrskinny* dodaje z wyraźną satysfakcją, że wraz ze Swenem i Ælfgifu Norwęgii opuścili wszyscy Duńczycy⁴¹.

Bez wątpienia negatywny obraz matki Swena Knutssona w sagach to wypadkowa rzeczywistego wpływu Ælfgifu na ówczesne wydarzenia w Norwegii i literackiego szablonu, według którego skandynawscy autorzy odrysowali niejedną władczynię (Gunnhilda, Sygryda Storrad). Określenie, gdzie kończy się historyczna rzeczywistość a zaczyna literacka fikcja, nie jest z pewnością łatwe.

Wydaje się jednak, że matka najstarszych synów Knuta w istocie nie była w stanie zaskarbić sobie sympatii współczesnych i potomnych, kojarząc się jednoznacznie z chciwością, chorą ambicją władzy oraz brakiem politycznego wyczucia. Warto w tym kontekście przywołać opinię na temat Ælfgifu, którą przytacza Jan z Worcester: *niektórzy jednak twierdzili, że owa Ælfgifu chciała mieć syna z królem [Knutem], lecz nie była w stanie. Dlatego nakazała, aby przynieść jej nowo narodzone dziecko pewnego kapłana i następnie sprawiła, że król w pełni uwierzył, iż urodziła mu syna*⁴².

12 listopada 1035 r. w Shaftesbury zmarł Knut Wielki, król Anglii i Danii. Śmierć ojca synów Ælfgifu w oczywisty sposób wpłynęła także na jej dalsze losy. Najbardziej palącą

³⁷ Hsk II, s. 403—405.

³⁸ Ibidem, s. 411.

³⁹ *Fagrskinna. Nóregs kononga tal.* Ed. F. JÓNSSON. København 1902—1903, s. 185 (dalej: Fsk).

⁴⁰ Ibidem, s. 184.

⁴¹ Ibidem, s. 194.

⁴² Jan z Worcester, s. 521.

sprawą była kwestia następstwa tronu po zmarłym władcy. Emma z Normandii liczyła, że po koronę bez przeszkód sięgnie któryś z jej synów. Oprócz Hartheknuta w stawce liczyli się także przebywający na wygnaniu w Normandii synowie Æthelreda II, Edward i Alfred. Emmie zdawało się także sprzyjać stanowisko władz kościelnych (arcybiskup Canterbury, Æthelnoth) i najważniejszych możnych w Anglii (earl Wessexu, Godwine). Według przekazu *Encomium*, Æthelnoth nie zgodził się koronować Haralda Knutssona i zabronił tego któremukolwiek z biskupów w Anglii⁴³. Było to pokłosiem pojawienia się jeszcze w 1035 r. w Anglii Ælfgifu, która wsparła starania swojego syna o władzę na tych terenach mimo faktu, iż, o czym była już mowa, Harald był traktowany w Anglii jako bastard, bez prawa do dziedziczenia. Wraz z matką wykazali się jednak energią oraz sprzyjało im szczęście. Niestabilna sytuacja na duńsko-norweskim pograniczu uniemożliwiała interwencję w Anglii Hartheknutowi. Z kolei Alfred próbował w 1036 r. dotrzeć do rezydującej w Winchester matki, został jednak na rozkaz Haralda, i najpewniej Ælfgifu, pojmany przez earla Godwine'a i przewieziony statkiem do Ely. Tam też został oślepiony i niebawem zmarł⁴⁴. Mord na Alfredzie ułatwiła decyzja Godwine'a o poparciu pretensji Haralda, co zdecydowało o ostatecznym zwycięstwie syna Knuta i Ælfgifu w walce o tron. Emma i Edward opuścili Anglię, znajdując schronienie we Flandrii⁴⁵. Pokłosiem tych wydarzeń był z pewnością stan ówczesnego mennictwa w Anglii. Jak słusznie wskazuje za Tuukka Talvio Bolton, już pod koniec 1036 r., w przeciwieństwie do roku poprzedniego, zdecydowana większość mennic w Anglii biła monety z wizerunkiem Haralda⁴⁶. Wieści o wydarzeniach w Anglii dotarły także do Niemiec na dwór Konrada II, gdzie przebywała Gunnhilda, córka Knuta i Emmy. Mamy prawo podejrzewać, że sprzyjano tam staraniom Hartheknuta, skoro podkreślano działania okrutnej macochy (Gunnhildy i jej brata), która przekupstwem zdobyła poparcie możnych w Anglii i tym samym pozbawiła pasierba tamtejszego tronu⁴⁷.

Chociaż władzę dzierżył niespełna 20-letni Harald, wydaje się, że Ælfgifu odgrywała w otoczeniu syna znaczącą rolę, wydatnie wpływając na jego rządy. Możemy się jedynie domyślać, że był to dla niej czas także osobistego triumfu oraz zemsty. Po latach upokorzeń wywołanych ślubem Knuta z Emmą, następnie upadkiem jej władzy w Norwegii, mogła cieszyć się realną władzą w Anglii i poczuciem wyeliminowania głównych przeciwników, z Emmą na czele. Niewiele wiadomo na temat krótkotrwałych rządów Haralda w Anglii, a tym bardziej działań, które miałyby podejmować jego matka. Być może jednak przywołana wyżej opinia Jana z Worcester jest przejawem pamięci

---

⁴³ *Encomium*, s. 41.

⁴⁴ ASC, s. 158; T. BOLTON: *Ælfgifu of Northampton...*, s. 265—266.

⁴⁵ ASC, s. 160.

⁴⁶ T. TALVIO: *Harold I and Harthacnut's Jewel Cross Type Reconsidered*. W: *Anglo-Saxon Monetary History. Essays in Memory of Michael Dolley*. Ed. M. BLACKBURN. Leicester 1986, s. 273—290; T. BOLTON: *Ælfgifu of Northampton...*, s. 265.

⁴⁷ Por. T. BOLTON: *Ælfgifu of Northampton...*, s. 265.

o bezkompromisowych zabiegach Ælfgifu wobec swoich dzieci także w samej Anglii. Bardzo możliwe, że analogicznie do sytuacji w Norwegii, matka Haralda szybko zraziła do siebie angielskich możnych. Gdy 17 III 1040 r. Harald niespodziewanie zmarł, wezwano do kraju Emmę oraz Hartheknuta, którzy latem tego samego roku przybyli do Anglii⁴⁸.

Przejęcie władzy przez króla Danii oznaczało represje wobec stronników jego brata Haralda. Winnym mordu na Alfredzie uznano Godwine'a. Potężnego earla od śmierci uratowała jedynie okazałych rozmiarów główszczyzna. Decyzją nowego króla, ciało Haralda wydobyto z grobu i wrzucono do Tamizy⁴⁹. Wydaje się, że Ælfgifu z Northampton, zdając sobie sprawę z zagrożenia, była już w tym czasie poza Anglią, nie będąc świadkiem smutnego epilogu panowania jej syna.

Jej dalsze losy pozostają nieznane. Nie wiemy, dokąd udała się po postulowanym opuszczeniu Anglii ani kiedy zmarła. Timothy Bolton przywołuje jedyny ślad, jakim jest pochodzący z XII w. kartulariusz opactwa w Conques w Akwitanii. Pojawia się tam osoba pewnego Anglosasa, niejakiego Ælfwine'a, syna króla Haralda. Być może mowa jest tu o nieznanym skądinąd synu Haralda Zajęczej Stopy. Bolton, zakładając słuszność tej identyfikacji, wysuwa hipotezę o pobycie w południowej Francji, wraz z wnukiem, także Ælfgifu z Northampton⁵⁰. Należy jednak zaznaczyć, że w kwestii tej pozostajemy w ścisłym kręgu hipotez. Jak można się było przekonać, dotyczy to niestety większości życiorysu matki i kochanki królów Anglii i Skandynawii — Ælfgifu z Northampton.

JAKUB MORAWIEC

ROYAL MOTHER, CONSORT AND LOVER: ÆLFGIFU OF NORTHAMPTON

She was the daughter of an Anglo-Saxon nobleman, the mother of two royal sons, and the concubine of one of the most important rulers of the era. Her fate, political ambitions and family perturbations revolved around her two sons — Cnut and Svein, born to the king of England and Denmark, Cnut the Great.

Although we don't know much about Ælfgifu of Northampton, and historical reality is intertwined with (mostly black) legends, it goes beyond any doubt that this high-born and charismatic woman took part in political games of England and Scandinavia in the first half of the 11th century, thus attracting the attention of history investigators.

⁴⁸ ASC, s. 160.

⁴⁹ Ibidem, s. 162; Jan z Worcester, s. 530; T. BOLTON: *Ælfgifu of Northampton...*, s. 267.

⁵⁰ T. BOLTON: *Ælfgifu of Northampton...*, s. 267.